

УДК 377.034

*Ірина Козловська, доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник
Львівського науково-практичного центру ПТО
НАПН України*

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано доцільність інтеграції професійних та духовних знань-цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів як педагогічно важливого процесу й результату формування творчої особистості фахівця з цілісним світоглядом та сформованою системою загальнолюдських та професійних цінностей.

***Ключові слова:** виховання, духовність, інтегративне навчання, професійно-технічний навчальний заклад.*

Літ. 9.

Irina Kozlowska

EDUCATION SPIRITUALITY OF VOCATIONAL AND TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF INTEGRATION TEACHING

In the article grounded expedience of integration of professional spirit knowledges-values of students of professional educational establishments as pedagogical important process and result of forming of creative personality of specialist with an integral world view and formed system of human and professional values.

***Key words:** education, spirituality, integration studies, professional educational establishment.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій.
У сучасних умовах проблема формування творчої, духовної особистості зі сформованою системою загальнолюдських, національних та професійних цінностей набуває особливого значення. Своєю чергою, виховання цілісного світогляду як передумови формування системи цінностей неможливе без урахування інтеграційних процесів як у людській психіці, так і в процесі навчання. Мислення людини відображає суть об'єктивного світу в усіх його взаємозв'язках та взаємозумовленості, що необхідно враховувати у побудові навчального процесу професійної школи. Як правило вважається, що формування образного, художнього мислення та розвиток художнього смаку учнів – це завдання виключно гуманітарних предметів. Однак значними резервами гуманітаризації навчання володіють і предмети природничо-математичного циклу. Це пов'язано з тим, що практично протягом усього свого розвитку, особливо з часів Ренесансу, наукова думка опиралася на інтегральні критерії істини. Наука не просто копіювала дійсність, а висвітлювала творче ставлення до неї, створювала специфічні образи цієї дійсності засобами логічного мислення, звертаючись до свідомості людини.

У той же час важко переоцінити роль уяви, фантазії, емоцій для відображення світу у художніх образах, які звертаються переважно до підсвідомості людини. Лише тісне поєднання

свідомого і підсвідомого, логічного та інтуїтивно-емоційного мислення спроможне забезпечити цілісне та творче сприйняття навколишнього світу.

Наприклад, продумане використання елементів мистецтва на уроках у ПТНЗ відіграє значно важливішу роль у формуванні особистості учня, ніж здається на перший погляд. Зокрема емоції, що викликані художніми творами, стимулюють роботу думки, розвивають теоретичне наукове мислення. "Мистецтво є осягнення світу іншими, не розумовими засобами... Твори мистецтва це – привідкриті двері у вічність" (В. Брюсов). Оскільки метою пізнання завжди є істина, то її зміст наука відображає у поняттях, а мистецтво – в образах. І для наукового, і для художнього мислення важливі такі його якості як оригінальність, гнучкість, глибина, цілеспрямованість, раціональність, широта, критичність, ясність тощо. Всі ці якості повноцінно формуються лише за інтегративного підходу до педагогічного процесу в цілому. Таким чином, інтеграція професійного та загальнолюдського компонентів знань-цінностей у формуванні творчої особистості фахівця є одним з найважливіших і найскладніших завдань сучасної освіти.

Проблема інтеграції окремих явищ та процесів у педагогіці ґрунтовно досліджується, однак ряд її аспектів залишаються малодослідженими. Серед них особливе місце займає інтеграція знань технічних та гуманітарних, наукових понять та художніх образів, елементів світогляду, цінностей вузькопрофесійних та духовних, загальнолюдських.

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

У своєму дослідженні ми спиралися на наукові розробки у галузі формування знань та пізнання С. Гончаренка, Д. Чернілевського, В. Гінециньського, Ю. Фокіна, О. Полат, М. Чапаєва та ін.

Метою пропонованої статті є обґрунтування доцільності інтеграції професійних та духовних знань-цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Про те, що “время не выбирают, в них живут и умирают” – писав поет кінця минулого століття. Ніхто не розуміє часу, у якому живе – це давній афоризм. Мало хто буває задоволений часом, в якому випало жити. Припалі пилом майже п’яти тисячоліть, прийшли до нас рядки, в яких відкривається сприйняття своєї епохи стародавніми єгиптянами (“Суперечка розчарованого зі своєю душею”). Ось лише невеликий фрагмент: кому мені відкритися сьогодні: брати безчесні, друзі охололи; серця скупі, на чуже посягає кожен; розгул насилля, вивелися добрі люди; над жертвою знущаються, а людям потіха; у ближнього раді останній шматок відібрати; забуте давнє, добра за добро не діждешся; в серцях користь панує, опори не знайдеш; де справедливий? світ відданий криводушним; зло повнить землю, нема йому ні краю, ні кінця.

Якщо не подати джерела цих слів, то скільки людей нині впевнено заявлять, що це про наш час. А цим словам – декілька тисячоліть. Які ж висновки? Чи трагічні (ми анітрохи не наблизилися до ідеалів, не змінилися на краще) чи оптимістичні (ніхто не розуміє часу, в якому він живе!).

Реалії життя кожної держави в будь-який історичний момент – це жнива освіти в її найширшому розумінні: навчання, виховання і розвитку в спеціально створених установах, освіти в сім’ї, освіти в побуті, освіти на історичних прикладах, освіти релігійної тощо. Саме показники цієї всезагальної освіти формують наш час, наш світ, розуміння свого місця в ньому.

Сучасний світ, незалежно від свого саморозуміння базується на традиціях і інноваціях. І ті, і ті можуть бути добрими чи злими, прогресивними чи регресивними, правдивими чи неправдивими.

Безсумнівно існують традиції добра: “ми переконані в тому, що тільки побудова життя українців на традиційній моральній основі є гарантією його добробуту та благополуччя” – зазначає академік Д. Чернілевський [9, 102]. І так само безсумнівно існують обряди як тягар минулого. Колись довелося почути на Службі Божій, як священник говорив про те, що іноді

церковні обряди заступають людям самого Бога, замінюють живе спілкування з Ісусом.

Аналогічно з освітою: часто губляться добрі традиції, а сучасна освіта погрузла під тягарем обрядів. Сучасне суспільство рветься дати освіту, та ще й вищу, якнайбільшому числу молоді. І не враховує суворой прози сучасного життя. Є діти, яким просто пощастило з батьками: ці діти будуть щасливими і освіченими, добрими фахівцями чи вченими за умов будь-якої, навіть найнужденнішої держави. Є діти, яким пощастило з країною – вони досягнуть вершин за рахунок розумної системи державної та приватної освіти. Є діти, яким пощастило з талантом і характером – вони виб’ються в люди за будь-яких умов. Але є ще мільйони дітей, які позбавлені цього. А вони теж люди, Божі створіння. І права на життя, на освіту, на щастя, на духовний розвиток однакове для всіх. У погоні за формальною освітою, дипломами, виголошується сутність самого поняття освіти. Адже без словників і філологічних знань у цьому слові вчувається відгук спорідненого слова – “світло”.

У Стародавньому Єгипті панувала віра у три людські душі: перша – “Ка” – образ людини; “Ба” – птах з головою людини та третя – *сонячний промінь*. Так, власне сонячний промінь – реальний і нереальний, теплий і невловимий, присутній скрізь і ніде. Сонячний промінь відривається від світила, і лине без кінця у простір, простір, простір. Для нього нема поганих і добрих людей, нема вибраних. Він дарує світло всім, бо інші – теж промені, діти того ж світила. Хіба не така ідея лежить в основі глибинній істинного християнства? Хіба не така ж ідея має лежати в основі усіх освітніх систем світу? Можна образно сказати, що рай – це можливість максимально повної реалізації закладеного в душі. Звідки, як не з комплексів і нереалізованих сил душі йде все зло, біль, ненависть, нелюбов до світу. Можливо, тут, на землі, ми пробуємо себе, це початкова школа для душі.

Ідея проста – перемогти зло не злом, а Любов’ю. І чим вище і глибше розвивається якась вітка людства, тим ця ідея звучить настійніше і чіткіше. Якщо в більш примітивних віруваннях домінує ідея помсти, наведення справедливості силою і владою, то з часом (особливо яскраво це потім проявиться в християнстві) вирізблюється одна, найголовніша думка – ми повинні навчитися нищити зло добром і любов’ю, бо тільки такий досвід потрібен буде нашій душі на її подальших мандрах в інших світах. Наш досвід воєн, виживання, помст, інтриг (шлях легший і простіший) там не вартує нічогосінько. Може, в цьому і сенс земної “школи”?

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

Освіта це і засоби масової інформації. Продовжуючи попередню цитату, виокремимо, що “на превеликий жаль, ЗМІ (телебачення) перекреслюють благі наміри системи освіти ... активність подається як нахабство, рвацтво; спілкування – як розкованість, спритність – як авантюризм і т.д. За неформальних обставин відбувається освітній процес – зміна внутрішнього образу людей різного віку. Здавалося б, саме телебачення повинно взяти на себе функцію демократизації, гуманізації суспільної свідомості і соціального життя, виховання толерантності, самостійності, навчання суб’єктивній позиції. В наслідок чого – повернути в свідомість людей категорію совісті ... Але, на жаль, це не так!” [9, 98 – 99].

З наймолодшого дитинства нині дитина бачить на екрані карикатурні фізіономії, насильство, бруд, стрілянину, смерть, побоїща і *звикає до цього*. Звичайно, ЗМІ повинно адекватно відображати реалії, але йдеться про акценти. Навіть невелика цівочка добра і теплоти з екрану, знаходить відгук в дитячому серці. Недаремно писав Тарас Шевченко, “раз добром зогріте серце – вік не захолює”.

Освіту коригують побут і політика, друзі і сусіди, приклади хабарництва і продажності частини педагогів, аморальна поведінка батьків. Забувається давня проста мудрість – твій син робитиме не те, що ти його *вчиш*, а те, що *робиш* ти сам.

Освіта змагає від лозунгів, від множинності добрих намірів і неочікуваності результатів. Говорять про творчість, обдарованість, освіту. Прикладом особи високоосвіченої, талановитої, творчої був славнозвісний герой Конан Дойля – професор Моріарті. Це, мабуть, найкраща ілюстрація того, що відбувається з людиною, позбавленою моральності і людяності.

Звичайно, було би несерйозно після сказаного вище, тут же запропонувати рецепт для “усунення вказаних недоліків”. Тому виділимо лише один момент: зміст сучасної шкільної та професійної освіти (за винятком побажань та лозунгів) – фрагментарний і бездуховний. Саме тут особливо проявляється не добро і взаєморозуміння найрізноманітніших аспектів освіти, а їх боротьба, яка не вибирає засобів.

Кожен навчальний предмет, кожна інноваційна чи прожекторська пропозиція воює за своє місце в змісті освіти, використовуючи більш чи менш переконливі аргументи і шляхи втілення. Цей зміст перетворюється в гігантське накопичення фактів, адже “вчені довели, що доросла людина зберігає в своїй пам’яті не більше 5% того, що вона

вивчала в школі. То, можливо, варто спробувати визначити ці п’ять, нехай навіть 25% вартого вивчення матеріалу, і не зубрити Монблани розрізнених непотрібних фактів. Погано, коли випускник школи не знає нічого, але ще гірше, якщо він запам’ятав якусь ерунду” [3, 82]. Іншими словами, дуже серйозні проблеми виникають вже на рівні формування змісту знань, а що ж тоді говорити про цінності, духовні аспекти освіти.

Пошуки нових підходів, вперте намагання знайти панацею від усіх бід, погоня за універсальними реформами і очікування потрясаючих змін... А може варто просто почати з очевидного, але бути наполегливим і терплячим. А це очевидне, про яке багато декларується, але мало реалізується – це ідея всезагального взаємозв’язку, цілісності, гармонії людського життя як дорога до високої єдності матеріального в людині, її Душі і Святого Духа. Єдності, яка робить людину Людиною. “Все в цьому світі взаємопов’язане: минуле, сьогодні, майбутнє; культура, духовна спадщина різних народів; економіка, політика і екологія. Тепер ми вже знаємо, що неможливо відгородитися, ізолюватися від світу. Будь-які катаклізми в одній частині земної кулі неминуче впливають на долі народів в інших частинах. Саме тому *перша і можливо найважливіша проблема для системи освіти майбутнього – це інтеграція, створення єдиного освітнього і інформаційного простору. Це стратегічна проблема, націлена на перспективний розвиток систем освіти різних країн світу, що усвідомлюють єдність і цілісність всесвіту, взаємозалежність і взаємозумовленість частин його складових (курсів наш)*. Вирішувати цю глобальну проблему належить за допомогою педагогічних і інформаційних технологій” [7, 1].

У сучасній педагогічній науці загальнонаукова категорія “інтеграція” використовується, м’яко кажучи, не завжди коректно. Поруч з ґрунтовними науковими дослідженнями сутності та можливостей інтеграції у освіті, категорію “інтеграція” вживають у ряді досліджень, особливо дисертаційних з педагогіки, до речі і не до речі, не розуміючи її сутності і функцій. А це призводить до девальвації і вульгаризації цього поняття. І, як наслідок, до дескриптації самої ідеї інтегративного навчання.

Однією із давніх проблем шкільної освіти є “неінтегрованість знання, розрив між знанням і індивідуальністю, при якому вивчені факти і теорії, придбані навички маніпулювання даними (внутріпредметна техніка) не пропущені через особистість, і, як наслідок, в довгостроковому

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАТИВНОГО НАВЧАННЯ

плані не пов'язуються особистістю ні з існуючим світом, ні з її внутрішніми або зовнішніми, наприклад, професійними потребами. Причина такого стану полягає в особливій соціальній ізольованості та відчуженості школи від істотної частини проблем, що стосуються практичного життя людини в даний час і в даному суспільстві” [4, 49].

Починаючи з молодших класів, учні мають справу з набором (а не цілісною системою) предметних знань у виді навчальних предметів, і тенденція до предметної системи посилюється у середніх та старших класах. Тому учні отримують ізольовані відомості про окремі сторони духовного життя і пізнання людини, часто просто накопичують знання, не розуміючи глибинних зв'язків між ними. Предметний підхід до навчання має ряд переваг (хоча б з огляду на підготовку викладачів та вчителів-предметників), проте тенденція до інтеграції знань впливає не лише з об'єктивного розвитку суспільства, науки та виробництва, а й є виявом природного потягу людського розуму і душі до єдності, цілісності та гармонії.

На нашу думку, інтеграція є дійовим інструментарієм, важливим засобом формування єдності змісту загальної та професійної освіти за умови її коректного і правильного використання, ґрунтовного теоретичного обґрунтування.

Світоглядно-аксіологічний аспект методологічної функції інтеграції виявляється перш за все в тому, що *“педагогічна інтеграція служить засобом інтелектуально-духовного збагачення учасників педагогічного процесу (курсив наш)”* [8, 214], оскільки інтеграція відіграє провідну роль на всіх рівнях людського формування і існування. Інтеграційне світобачення виступає як найважливіша складова сучасного мислення, найголовнішими властивостями якого виступають діалектичність і альтернативність – уміння знаходити консенсус між різними протилежними точками зору [1].

Наприклад, у курсі фізики доцільно виділити ті фундаментальні поняття, які забезпечують сприйняття учнями загальнотехнічних та спеціальних знань у галузі будівництва взагалі та знань про основи конкретних професій. Особливо важливим такий підхід є у коледжах, ВПУ та ліцеях, значна частина випускників яких у майбутньому працюватиме не лише на рівні “ремесла”, а продовжуватиме освіту. Знайомство з кращими зразками “застиглої музики”, вплив талановитої архітектурної думки на систему знань майбутніх будівельників формує образне мислення, розвиває уяву, широту мислення,

активізує творчі можливості учнів. Водночас приплив у сферу будівництва емоційно багатих, з розвиненим естетичним смаком працівників може стати поворотним пунктом у розвитку сучасного будівництва. Від окремих талановитих елементів у сучасних будівлях (мозаїки, облицювання тощо) повинен початися перехід до самобутніх і оригінальних будівель майбутнього.

Як і в архітектурі необхідне поєднання дотримання наукових розрахунків стійкості та акустики споруди з її красою та витонченістю, так і в навчальному процесі потрібна продумана інтеграція точних, науково-виробничих професійних знань з образними, емоційними елементами мислення учнів. Доволі часто зустрічаються “начинені” знаннями (навіть ґрунтовними та систематизованими) фахівці, які неспроможні ці знання творчо використовувати, працювати на якісно новому рівні. Звичайно, наука має свій випробуваний арсенал формування творчих здібностей (говоримо, очевидно, про осіб, які мають для цього природні дані).

Водночас значний резерв інтеграції загальноосвітніх та гуманітарних предметів у контексті професійної освіти залишається практично невикористаним. Однак можливості такої інтеграції дуже великі: підвищення інтересу до навчання в цілому, створення позитивного емоційного фону для сприйняття інформації з точних наук чи елементів професійних знань. Використання нестандартних методичних прийомів інтегративного характеру розширює методичні можливості, сприяє гуманітаризації техніко-виробничих знань учнів. Окрім доволі поширених прийомів міжпредметного характеру (оцінка з огляду на фізику вірогідності явищ, що описані у художньому творі, ілюстрація фізичних явищ та законів за допомогою уривків поетичних чи прозових художніх творів), одним із малопоширених та ефективних засобів інтеграції знань з фізики та художньої літератури є розв'язування задач, що складені на основі літературних творів.

Висновки. Роль системи цінностей, світоглядні позиції, фантазія, засоби мистецтва у процесі формування творчої особистості є набагато більшою, ніж здається на перший погляд. Відобразити цю єдність у навчальному процесі, показати учням світ як складну систему найрізноманітніших взаємодій між найвіддаленішими (на перший погляд) об'єктами та процесами – одне з найважливіших завдань школи у всі часи. Бо саме такий підхід дає можливість учням повноцінно вступити у доросле життя, яке власне є безперервним ланцюгом

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

взаємодій, наповнене складними різноманітними знаннями, де суто предметні, ізольовані знання є важливими, але далеко недостатніми для орієнтації та можливості зайняти своє місце у житті. Можливо, найбільш важливою функцією інтегративного навчання є здатність подолати штучні бар'єри між різними аспектами навчання, між навчальними предметами, між школою та побутом, між собою і суспільством. Подолати страх вийти за межі обтяжливих старих обрядів і, спираючись на давні добрі традиції, збудувати гармонійну, цілісну, одухотворену систему освіти майбутнього.

1. Андрюхіна Л.М. *Культура и стиль: педагогическая тональность* / Л.М. Андрюхіна. – Екатеринбург: Изд-во ИРРО Свердлов. обл, 1993. – 188 с.

2. Безрукава В.С. *Системообразующая функция педагогики в интеграции наук о человеке* / В.С. Безрукава // *Духовные проблемы формирования личности и профессиональной надежности авиационных специалистов: Тез. докл. и выст. науч.-пр. конф.* – Кировоград, 1985. – С. 13 – 15, 36.

3. Гончаренко С.У. *Зміст загальної освіти і її гуманітаризація* / С.У. Гончаренко // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна.* / – Київ: Видавництво: "Віпол", 2000. – С. 81 – 107.

4. Карпов А.О. *Научное познание и системогенез современной школы* / А.О. Карпов // *Вопросы философии.* – 2003. – №6. – С. 37 – 53.

5. Князева Е.Н. *Синергетика как средство интеграции естественнонаучного и гуманитарного образования* / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов // *Высшее образование России.* – 1994. – №4. – С. 31 – 36.

6. Козловська І.М. *Інтеграція професійних та духовних цінностей учнів професійно-технічних навчальних закладів* / І.М. Козловська // *Проблеми освіти. Третій спец. випуск / Колектив авторів.* – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут "Україна", 2006. – С. 50 – 56.

7. Полат Е.С. *Проблемы образования в канун XXI века* / Е.С. Полат // *EIDOS-LIST.* – 1998. – Вып. 4. – <http://www.eidos techno.ru/list/serv.htm>.

8. Чапаев Н.К. *Структура и содержание теоретико-методологического обеспечения педагогической интеграции: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01* / Николай Кузьмич Чапаев. – Екатеринбург, 1998. – 568 с.

9. Чернілевський Д.В. *Проблеми національної системи освіти і її входження в Болонський процес* / Д.В. Чернілевський, А.П. Шаповалов // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* // *Зб. наук. пр. – Випуск 9 / Редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.* – Київ-Вінниця: ДОВ "Вінниця", 2006. – С. 97 – 102.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2010

УДК 378.147:371.38

Віктор Мадзігон, науковий співробітник лабораторії

трудової підготовки і політехнічної творчості АПН України,
м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті висвітлюється актуальна проблема необхідності на сучасному етапі підготовки підприємців в системі неперервної економічної освіти, розкрито питання розвитку підприємництва як одного із напрямів економіки у країнах Західної Європи та організації виробництва на основі підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємництво, підприємець, виробництво, прибуток, ризик, ринок, бізнес.

Літ. 19. Рис. 1.

Victor Madzigon

METHODOLOGICAL APPROACHES TO GROUND OF DEVELOPMENT OF ENTERPRISE IN COUNTRIES WESTERN EUROPE

In the article the issue of the day of necessity lights up on the modern stage of preparation of businessmen in the system of continuous economic education, the question of development of enterprise is exposed as one of directions of economy, in the countries of Western Europe and organization of production on the basis of entrepreneurial activity.

Key words: enterprise, businessman, production, income, risk, market, business.

Актуальність проблеми. У шкільній освіті багатьох країн Західної Європи в останні роки спостерігаються кризові процеси, що дало основу

для багатьох дискусій про доцільність проведення різних реформ у навчанні молоді, їх орієнтацій на вибір професії і орієнтації на сучасні економічні процеси, що відбуваються у суспільствах із